

INTERGEMEENTELIJK SAMENWERKINGSVERBAND
VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN SOCIO-ECONOMISCHE EXPANSIE

AALST (EREMBODEGEM) ZUID IV FASE 4

ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK

September-Oktober 2011

Klinkenberg S. en Taelman E.

Project:

Archeologisch vooronderzoek
Proefsleuvenonderzoek
Erembodegem Zuid IV fase 4 (11-ER-ZIV)

Opdrachtgever/Bouwheer:

SOLVA
Intergemeentelijk samenwerkingsverband
voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie
Zuid III, Industrielaan 18
9320 Aalst (Erembodegem)

Uitvoerder:

SOLVA
Intergemeentelijk samenwerkingsverband
voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie
Zuid III, Industrielaan 18
9320 Aalst (Erembodegem)

Sigrid Klinkenborg (projectarcheologe – vergunninghouder)
Taelman Evelien (projectarcheoloog)
Bart Cherretté (coördinatie)

Termijn:

28 september - 13 oktober en 25 - 28 oktober 2011

SOLVA

Afbeelding voorblad: Zicht op de proefsleuven langs de Waterkeringsstraat

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	3
1. Inleiding	5
1.1 Algemene gegevensfiche	5
1.2 Aanleiding van het vooronderzoek	6
1.3 Doelstelling van het vooronderzoek	6
1.4 Opbouw van het verslag	6
2. Algemeen.....	7
2.1 Geografische en bodemkundige situering.....	7
2.2 Historiek van het archeologisch onderzoek.....	8
3. Het archeologisch onderzoek	10
3.1 Methodologie	10
3.2 Resultaten	11
Zone I	11
Zone II.....	13
Zone III	14
Overige sporen	15
4. Besluit en advies.....	17
5. Bibliografie.....	18
6. Bijlagen	19

1. INLEIDING

1.1 Algemene gegevensfiche

Opgraving ☐	Prospectie X
Vergunningsnummer:	2011/329
Datum aanvraag:	27 september 2011
Naam aanvrager:	Sigrid Klinkenborg
Naam site:	Aalst(Erembodegem) Waterkeringsstraat (11-ER-ZIV)

Site:	Erembodegem Zuid IV (fase 4)
Code van de site:	11-ER-ZIV
Type onderzoek:	Prospectie
Plaats:	Aalst (deelgemeente Erembodegem), Waterkeringsstraat
Kadaster:	Erembodegem, Afd.12, Sectie B, percelen 1483B, 1485D, 1491G, 1491/02B, 1492B, 1492/02B, 1495A, 1496B, 1496C, 1497, 1498, 1499, 1500A, 1501D, 1503A, 1505B en 1506B
Vergunningsnummer:	2011/329
Vergunninghouder:	Sigrid Klinkenborg
Datum aanvraag:	29 augustus 2011
Opdrachtgever:	Intergemeentelijk samenwerkingsverband SOLVA, Industrielaan 18, Zuid III, 9320 Aalst (Erembodegem)
Uitvoerder:	Intergemeentelijk samenwerkingsverband SOLVA, Industrielaan 18, Zuid III, 9320 Aalst (Erembodegem)
Archeologen:	E. Taelman en S. Klinkenborg
Wetenschappelijke begeleiding:	SOLVA
Termijn:	28 september – 13 oktober en 25 – 28 oktober 2011
Methode:	Proefsleuvenonderzoek

1.2 Aanleiding van het vooronderzoek

De terreinen langs de Waterkeringstraat worden door SOLVA omgevormd tot bedrijventerrein. Een evaluatie van de archeologische waarde van de terreinen drong zich dus op. Het huidige onderzoek vormt hierbij de vierde fase, waarbij het laatste deel, ongeveer 4ha, onderzocht werd door middel van proefsleuven en kijkvensters

1.3 Doelstelling van het vooronderzoek

Op de betreffende percelen waren voorafgaandelijk geen archeologische sporen gekend. De percelen zijn wel gelegen nabij reeds eerder onderzochte percelen in het kader van de ontwikkeling van ZUID IV tot bedrijventone. Hierbij kwamen sporen uit de metaaltijden, Romeinse periode en middeleeuwen aan het licht.¹

1.4 Opbouw van het verslag

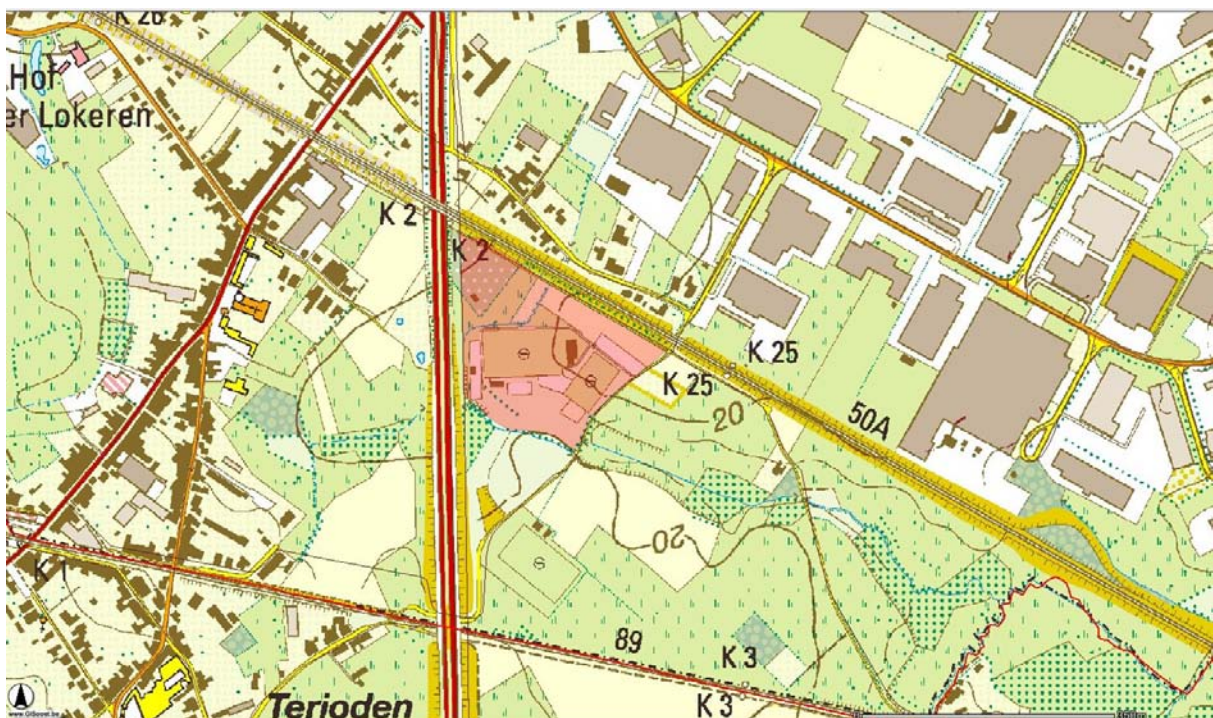
Hoofdstuk 2 plaatst de archeologische site respectievelijk in haar geografisch/bodemkundige en haar archeologisch/historische context. Hoofdstuk 3 beschrijft de methodologie en de resultaten van het onderzoek. In het daarop volgende deel (hoofdstuk 4) wordt een evaluatie gemaakt van de bekomen resultaten en worden aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek. Na dit kort besluit volgen de bibliografie en een reeks bijlagen.

¹ Van De Vijver et al, 2008 & 2009 en Verbrugge & de Graeve, 2010

2. ALGEMEEN

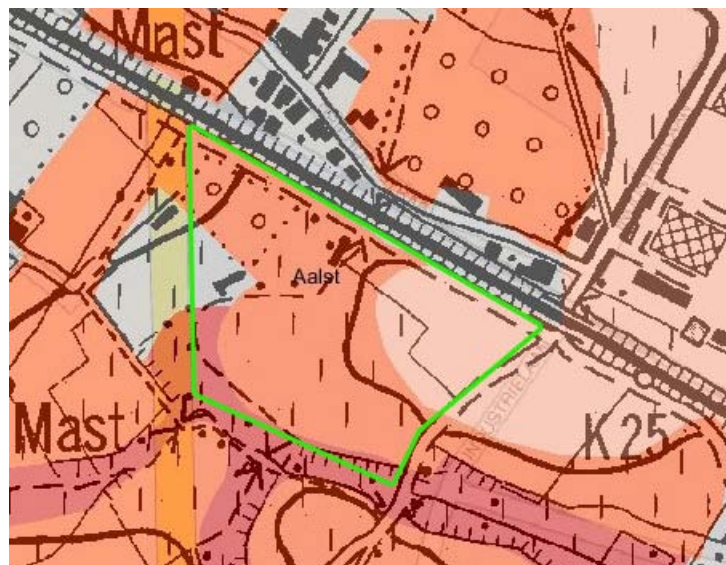
2.1 Geografische en bodemkundige situering

Het terrein situeert zich in de noordwestelijke hoek van het projectgebied Zuid IV en was voorheen in gebruik als voetbalterrein, inclusief kleedkamers, kantine, voetbalvelden en oefenterreinen. Ten oosten wordt het terrein begrensd door de Waterkeringstraat, ten noorden door de spoorweg Gent-Brussel en ten westen door de expresweg (N45) Aalst – Ninove. Naar het zuiden toe wordt het actuele onderzoeksgebied begrensd door de Molenbeek. Het onderzoeksgebied sluit aan deze zijde aan bij het onderzoeksgebied van fase 3. Aan de noordwestelijke en de zuidelijke zijde van het actuele onderzoeksgebied wordt in het inrichtingsplan een buffer voorzien omwille van de aanwezige natuurwaarden, waardoor deze zones niet toegankelijk waren voor archeologisch onderzoek. Binnen deze buffer loopt de Molenbeek, waarvan een zijarm over het te onderzoeken gebied loopt. Ook de tennisterreinen zijn momenteel nog niet beschikbaar voor onderzoek.

Figuur 1: Situering van het onderzoeksterrein op de topografische kaart. (Bron: GIS Oost)

Op de bodemkaart wordt het onderzoeksgebied aangeduid als droge, vochtige en natte leembodem, met een kleine zone die antropogeen van aard is. Op het terrein vertoonde de opbouw van de bodem enkele algemene kenmerken, alsook plaatselijke verschillen. In het algemeen wordt de moederbodem, bestaande uit geelbruine leem, afgedekt door een vrij heterogene grijsbruine tot geelbruine leemlaag, die op zijn beurt wordt afgedekt door de teelaarde (Figuur 3). Het is niet overal duidelijk of deze heterogene laag een restant van een oudere teellaag vormt,

Figuur 2: Situering van het onderzoeksterrein op de bodemkaart (bron: AGIV)

dan wel of het een sterk gebioturbeerde B-horizont betreft. Lokaal kunnen er onder de recente teelaarde verschillende ophogingslagen aanwezig zijn (Figuur 4). Deze ophogingen houden ongetwijfeld verband met de functie van de terreinen als voetbalveld, waarbij een vlak terrein essentieel is. Op enkele plaatsen kon bovendien worden vastgesteld dat de terreinen zijn afgegraven, alvorens ze werden opgehoogd. Een ander gevolg van het gebruik van de terreinen als voetbalvelden is de aanwezigheid van drainagebuizen, die het traceren van archeologische sporen bemoeilijkten.

Uit de bodemprofielen komt duidelijk naar voren dat de terreinen oorspronkelijk een vrij uitgesproken reliëf vertoonden. Met name naar de huidige Molenbeek toe moet het terrein vrij sterk afgeheld hebben. Getuige hiervan is een pakket sterk gemengde grijsbruine leem met grijze zandige lenzen, dat steeds dikker wordt dicht naar de beek toe en geïnterpreteerd werd als een colluviumpakket. Zo vertoonde het bodemprofiel van proefsleuf 7 colluvium vanaf een afstand van ongeveer 32m van de Molenbeek. Aanvankelijk betrof het enkele tientallen centimeters colluvium, maar op een afstand van 9m van de beek werd reeds een pakket van 130cm geattesteerd. In dit colluviumpakket werd zowel silex aangetroffen als sterk verweerde fragmenten handgevormd aardewerk. Dit fenomeen werd overigens ook reeds vastgesteld bij het onderzoek van 2010 aan de andere zijde van de Molenbeek.

Figuur 3: Bodemprofiel uit proefsleuf 3

Figuur 4: Bodemprofiel uit proefsleuf 10

2.2 Historiek van het archeologisch onderzoek

Het onderzochte terrein vormt zoals gezegd de laatste schakel binnen het archeologisch onderzoek van het toekomstige bedrijventerrein Zuid IV. Ten oosten, langs de Waterkeringsstraat, kwam reeds in 1998, bij de aanleg van een Distrigasleiding, een volmiddeleeuwse site uit de 12de en vroege 13de eeuw aan het

licht.² Het onderzoek uit 2007 van de aanpalende gronden bevestigde het volmiddeleeuwse verhaal en leverde tevens sporen uit Bronstijd en IJzertijd op.³ Op basis van de grondplannen van voornoemde opgravingscampagnes kan verondersteld worden dat sommige sporen ook in het huidige onderzoeksgebied zullen aangetroffen worden. De gronden ten zuiden van het onderzoeksgebied werden in 2010 en 2011 onder de loep genomen.⁴ Ook hier werden sporen van onder meer volmiddeleeuwse aanwezigheid aangetroffen, al lijkt het hier eerder te gaan om sporen van artisanale activiteiten dan om bewoningssporen. Het onderzoek van 2010 bracht bovendien de complexiteit van de vallei van de Molenbeek aan het licht: een oorspronkelijk vrij sterk hellend terrein met een dik pakket colluvium waar middeleeuwse sporen in aangelegd zijn maar dat eveneens sporen uit de metaaltijden afdekt.

² De Groote & Moens, 1999

³ Van de Vijver et al, 2008 & 2009

⁴ Verbrugge & De Graeve, 2011

3. HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

3.1 Methodologie

Binnen het onderzoeksgebied zijn in totaal 29 sleuven aangelegd, indien mogelijk met een onderlinge afstand van 15 meter (as op as). Bij het situeren van de sleuven is rekening gehouden met de huidige bebouwing en percelering van het terrein, waardoor niet alle sleuven dezelfde oriëntatie vertonen. Bovendien kon op sommige plaatsen geen sleuf aangelegd worden o.a. door de aanwezigheid van diep gefundeerde verlichtingspalen, kleedkamers,... Het afgraven van de sleuven, maximaal 2,8 m breed, geschiedde met behulp van een graafmachine en dit onder begeleiding van twee archeologen. Bij deze 29 sleuven worden ook vier proefputten gerekend. Deze putten van ongeveer 3 bij 3 meter zijn uitgezet op de asfaltparking ten westen van de Waterkeringstraat en dienden om te peilen naar de diepte van de verstoring die gepaard ging met de aanleg van de parking.

Om de aangetroffen sporen te kunnen volgen en eventuele verbanden aan te tonen, zijn er eveneens drie kijkvensters aangelegd. Kijkvenster 1 werd aangelegd ter hoogte van proefsleuf 10, Kijkvenster 2 tussen proefsleuf 10, 11, 12 en 13 en Kijkvenster 3 ter hoogte van proefsleuf 1.

De sleuven zijn afgegraven tot net onder de teelaarde, of indien aanwezig tot net onder de heterogene laag, daar hierin geen sporen te onderscheiden zijn. Op sommige plaatsen, waar er colluvium is aangetroffen, is gepeild naar de eventuele aanwezigheid van sporen die afgedekt zijn door dit colluvium. Wanneer dit het geval was, is het vlak aangelegd ter hoogte van deze sporen. Naar de beek toe werd evenwel uit veiligheidsoverwegingen besloten de sleuf slechts tot een diepte van 1,5m af te graven. De sterk wisselende stratigrafie van het terrein en de beperkte leesbaarheid van de bodem maakten de systematische aanleg van profielputten, om zo het geschikte niveau van afgraving te bepalen, noodzakelijk. Op geregelde afstanden zijn de verkregen bodemprofielen gefotografeerd en uitvoerig beschreven. Op deze wijze wordt een goed beeld bekomen van de algehele bodemopbouw van het terrein.

Indien in de blootgelegde vlakken en sleuven sporen aanwezig waren, zijn deze in de mate van het mogelijke opgeschaafd. Nagenoeg alle aangetroffen sporen zijn nadien handmatig ingetekend, beschreven en gefotografeerd. Een aantal sporen zijn gecoupeerd, teneinde de aard van de sporen te kunnen bepalen en deze coupes zijn op hun beurt gefotografeerd, ingetekend en beschreven. Alle vondsten kregen een identificatienummer. Nadien is door een landmeter de positie van de sleuven bepaald, alsook de dieptes van de uitgraving en van de sporen. Ook van de profielen is de exacte locatie ingemeten.

3.2 Resultaten

Uit het vooronderzoek blijkt dat er op het terrein drie zones af te bakenen zijn met concentraties aan archeologische sporen.

Figuur 5: overzichtsplan met aanduiding van de zones waar verder onderzoek nodig is (groen) en met optionele zones (lichtgroen)

Zone I

Een eerste zone situeert zich naast de Waterkeringstraat (proefsleuf 17 t.e.m. 19).

Proefsleuf 19 omvat de grootste densiteit aan sporen, wat geen verrassing was gezien de grote concentraties aan sporen die bij vorige onderzoeken werden aangetroffen aan de overzijde van de straat. Het betreft 20 sporen, waaronder elf vermoedelijke kuilen, drie grachten, één greppel en vijf voorlopig nog niet geïnterpreteerde sporen, verspreid over de gehele lengte van de sleuf.⁵ De meeste sporen vertonen in het grondvlak een min of meer gelijkaardige heterogeen bruine vulling, wat het vermoeden versterkt dat deze quasi uit dezelfde periode stammen. De beperkte hoeveelheid aardewerk die aan het oppervlak van de sporen kon gerecupereerd worden, veronderstelt een ruime datering van deze sporen in

⁵ PS19/A/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-14-15-16-17-18-19-20 en 21

de middeleeuwse tot het begin van de postmiddeleeuwse periode (500-1600 n.C.), waarbij de meerderheid eerder in de late middeleeuwen en/of postmiddeleeuwen te situeren lijkt.⁶

Al deze sporen bleken afgedekt te zijn door een heterogeen grijze leemlaag⁷ van antropogene aard die aanzienlijk dikker is naar de Waterkeringstraat toe en die op basis van het beperkte dateerbare aardewerk eveneens in de late tot postmiddeleeuwen te plaatsen is (Figuur 8). Mogelijk houdt deze laag verband met de aanleg van een oude voorloper van de huidige Waterkeringstraat.

Figuur 6: overzichtsfoto van proefsleuf 19

Figuur 7: detailfoto van de sporenconcentratie in proefsleuf 19

Figuur 8: profielfoto van de antropogene laag in proefsleuf 19

Verder van de straat weg, in proefsleuven 18 en 17, werden eveneens sporen aangetroffen. Proefsleuf 18 bevatte twee sporen waarvan de vulling sterke gelijkenissen vertoont met deze in proefsleuf 19 en die dus, bij gebrek aan dateerbaar materiaal, voorlopig tot dezelfde periode gerekend worden.⁸ Ook in proefsleuf 17 werden twee sporen met gelijkaardige vulling en dus bij uitbreiding met eenzelfde voorlopige datering geregistreerd.⁹ Daarnaast werd in deze sleuf een slecht bewaard en voorlopig niet dateerbaar brandrestengraf aangetroffen¹⁰ dat grotendeels nog in de B-horizont bewaard was, alsook een bijna circulair spoor dat vrij moeilijk te onderscheiden was van de sterk gebioturbeerde moederbodem.¹¹ De kans is dus reëel dat in deze zone ook sporen aanwezig zijn die ouder zijn. Voorlopig kan evenwel geen datering voor beide sporen bekomen worden.

⁶ In totaal brachten 11 sporen dateerbaar aardewerk op, waarbij er 7 dateren uit de periode 1050-1600 n.C.

⁷ PS19/A/13

⁸ PS18/A/1 en 2

⁹ PS17/A/2 en 3

¹⁰ PS17/A/1

¹¹ PS17/A/4

Figuur 9: slecht bewaard brandrestengraf (PS17/A/1)

Figuur 10: mogelijk ouder spoor in proefsleuf 17 (PS17/A/4)

De zuidwestelijke zijde van proefsleuf 26 bevindt zich nagenoeg in het verlengde van proefsleuven 18 en 17 en bevat 2 kleine sporen die op het vlak van vulling sterke gelijkenissen vertonen met de sporen uit proefsleuf 19.¹² De aanwezigheid van colluvium en de hoge graad van bioturbatie door de boomgaard die er aangelegd was, bemoeilijkten echter de leesbaarheid van de bodem aanzienlijk. Het verdient dan ook aanbeveling dat het archeologisch onderzoek van zone I wordt uitgebreid tot aan deze proefsleuf, zodat met zekerheid geen sporen over het hoofd gezien worden.

Zone II

De tweede zone die kan afgelijnd worden voor nader onderzoek is gesitueerd ter hoogte van het grote voetbalveld, ten westen van de eerste zone.

Het vooronderzoek bracht hier een gracht aan het licht die door middel van een kijkvenster werd gevolgd over een lengte van ruim 40m.¹³ Deze gracht vertoont grotendeels een noordwest-zuidoost oriëntatie, maar maakt naar het zuiden toe een bocht om vervolgens verder te gaan in zuidwestelijke richting. Een tweede gracht, die werd aangetroffen in proefsleuf 10 en middels een kijkvenster te traceren was, loopt ook in noordwestelijk-zuidoostelijke richting en komt net ten noordwesten van de eerste gracht ten einde.¹⁴ Beide grachten zijn vrij ondiep bewaard, met een maximale diepte van 20cm. Er werd in beide gevallen enkel zeer gefragmenteerd handgevormd aardewerk in aangetroffen. Dit maakt een datering van deze grachten voorlopig nog niet mogelijk. Van de meest noordelijke gracht kan wel met zekerheid gesteld worden dat deze recenter is dan het colluviumpakket dat hij doorsnijdt.

Het is niet duidelijk hoe deze grachten zich tot elkaar verhouden. Mogelijk hebben we hier te maken met een toegang, maar het valt ook niet uit te sluiten dat de ene een voorloper is van de andere. De oriëntatie van beide grachten lijkt er op te wijzen dat deze dienst deden als omsluiting van iets dat zich meer in westelijke tot noordwestelijke richting bevindt. De proefsleuven aan de westelijke zijde van de grachten

¹² PS26/A/1 en 2

¹³ KV2/A/1

¹⁴ KV1/A/1

vertonen echter een opvallend lage densiteit aan sporen. Op twee zeer kleine, waarschijnlijk recente, sporen na, werden slechts twee mogelijke bewoningssporen aangetroffen. Het betreft twee vermoedelijke paalkuilen waarbij de vulling bijzonder houtskoolrijk is, met een onderlinge tussenafstand van ruim 10m en die zich in het colluvium bevinden.¹⁵ Ook hier ontbrak het helaas aan dateerbaar materiaal om deze sporen in de tijd te kunnen plaatsen.

Figuur 11: zicht op gracht in kijkenster 2 (KV2/A/1)

Figuur 12: zicht op gracht in kijkenster 1 (KV1/A/1)

Zone III

De derde zone voor verder vlakdekkend onderzoek is gesitueerd ten westen van de asfaltparking, ten noordoosten van zone II. Hier werden in proefsleuf 7 vier kuilen aangetroffen in het colluvium die nagenoeg in dezelfde as liggen. Drie van deze sporen vertonen een regelmatige tussenafstand van ongeveer 2m en hebben ongeveer dezelfde omvang en vulling.¹⁶ Het vierde spoor (PS7/A/4) vertoont lichte afwijkingen: een iets kleinere omvang en donkerdere vulling en op een afstand van 1,5m van PS7/A/3. Mogelijk hebben we hier te maken met paalkuilen die tot eenzelfde structuur behoren. Het materiaal afkomstig uit deze sporen bleek opnieuw te gefragmenteerd en te sterk verweerd om een mogelijke datering van deze sporen naar voor te schuiven. Het lijkt in hoofdzaak te gaan om handgevormd aardewerk.

In proefsleuf 20, ten zuiden van proefsleuf 7 werden nog twee sporen geregistreerd. Het betreft vermoedelijk een greppel (PS20/A/2) en een nog niet nader te identificeren spoor (PS20/A/1), beiden eveneens in het colluvium aangelegd. Uit deze sporen kon geen dateerbaar materiaal gerecupereerd worden.

¹⁵ PS9/A/1 en 2

¹⁶ PS7/A/1-2 en 3

Figuur 13: zicht op paalsporen in proefsleuf 7 (PS7/A/1-2-3-4)

Figuur 14: coupe op 1 van de paalsporen (PS7/A/1)

Figuur 15: mogelijke greppel in proefsleuf 20 (PS20/A/2)

Overige sporen

Naast het afbakenen van de drie zones die voor verder onderzoek in aanmerking komen, werden een aantal sporen verspreid over het terrein aangetroffen die niet meteen in relatie te brengen zijn tot grotere structuren.

Vermeldenswaardig hierbij is een vrij goed bewaarde kuil in proefsleuf 1 waaruit een randscherf handgevormd aardewerk en een verbrand silexfragmentje werd gerecupereerd.¹⁷ Het aanleggen van een kijkvenster leverde echter geen andere sporen op die hiermee in verband te brengen zijn en in de omgevende sleuven werden geen sporen herkend.

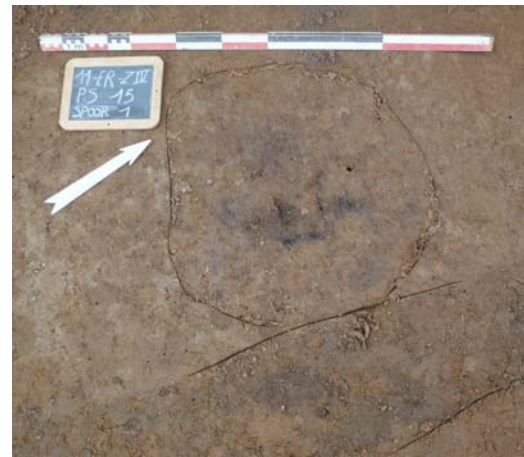
Een kuiltje in proefsleuf 15 leverde eveneens enkele scherven handgevormd aardewerk en een silexfragment op.¹⁸ Ook hier valt op dat de omgevende sleuven een absoluut gebrek aan sporen vertonen. Andere geïsoleerde sporen kunnen vermoedelijk eerder als subrecent beschouwd worden en dit op basis van de vorm en de aard van de vulling.

¹⁷ PS1/A/3

¹⁸ PS15/A/2

Figuur 16: coupe op kuil in proefsleuf 1 (PS1/A/3)

Figuur 17: zicht op kuil in proefsleuf 15 (PS15/A/2)

Tenslotte moet nog even de aandacht gevestigd worden op de vier proefputten die werden gegraven op de asfalt parking (cfr. Supra). Hierbij werd al heel gauw duidelijk dat eventuele sporen in deze zone onherroepelijk verstoord zijn. Met de aanleg van de parking werd de grond immers over een diepte van 1,5m afgegraven en vervangen door bouwafval. Gezien de diepte van de sporen die werden aangetroffen bij het onderzoek aan de overkant van de straat en van deze in proefsleuf 19, is de kans dat er nog archeologische sporen bewaard gebleven zijn nagenoeg onbestaande.

Figuur 18: profiel van proefsleuf 22

Figuur 19: profiel van proefsleuf 23

4. BESLUIT EN ADVIES

De vierde fase van het archeologisch vooronderzoek op het toekomstige bedrijventerrein Zuid IV langs de Waterkeringstraat leverde niet overal grote concentraties sporen op. In dit opzicht kunnen drie zones afgebakend worden waar verder archeologisch onderzoek aangewezen is.

De grootste sporenconcentratie is te situeren ter hoogte van proefsleuven 17, 18 en 19 en sluit aan op de resultaten van het onderzoek uit 1998 en uit 2007. Ruim gesproken betreft het hier een overwegend middeleeuwse occupatie, waarbij nog niet duidelijk is of het bewonings- dan wel artisanale sporen betreft.

Een tweede zone betreft een aantal mogelijke bewoningssporen omgeven door een grachtensysteem. De aanwezigheid van handgevormd aardewerk en vooral de afwezigheid van ander aardewerk kan er op wijzen dat deze zone aanzienlijk ouder is dan Zone I.

Een laatste zone waar archeologisch onderzoek aangewezen is omvat mogelijke bewoningssporen in de vorm van paalkuilen. Ook hier kan op basis van het fragmentaire handgevormde aardewerk vermoed worden dat deze nederzetting ouder is dan Zone I. Het is niet duidelijk hoe zone II en III zich tot elkaar verhouden.

Naast archeologische sporen vertoonde het terrein op verschillende plaatsen een colluviumpakket. De dikte en situering hiervan lijken samen te hangen met de vallei van de Molenbeek en haar zijtak en toont aan dat het landschap oorspronkelijk een veel uitgesprokener reliëf moet gekend hebben. Zoals reeds aangetoond bij het onderzoek van 2010, moet hierbij rekening gehouden worden met de mogelijke aanwezigheid van oudere sporen onder dit colluvium. Het is dan ook aan te bevelen het onderzoek in zone II en III vlakdekkend uit te voeren in verschillende niveaus. Het laatste niveau dient net onder het colluviumpakket aangelegd te worden. Op deze wijze kan met zekerheid gesteld worden dat er geen sporen over het hoofd gezien werden.

5. BIBLIOGRAFIE

De Groote K. & Moens J. (1999) Middeleeuwse sporen in Erembodegem Terjoden (O.-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis*, 22, pp. 20-21.

Van De Vijver M., Wuyts F. , Cherretté B. , De Groote K. & Moens J. (2008) Vroege en volmiddeleeuwse bewoning te Erembodegem “Zuid IV” (O-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis* 31, 113-115.

Van De Vijver M., Wuyts F. & Cherretté B., (2009) Bronstijd- en ijzertijdsporen te Erembodegem, (Aalst): cirkels, rechthoeken en kuilen (provincie Oost-Vlaanderen, België), in: *Lunula, Archaeologia protohistorica* 17, 15-22.

Verbrugge A. & De Graeve A., 2011, Archeologisch onderzoek, Erembodegem Zuid IV fase 3, *SOLVA Archeologierapport* 27, onuitgegeven rapport.

6. BIJLAGEN

- Overzichtsplan opgraving
- Lijsten:
 - o Algemene gegevensfiche
 - o Overzichtsfoto's
 - o Contextlijst
 - o Spoorlijst
 - o Vondstenlijst